

HOLBERGS HOVEDSAG (et fem minutters foredrag af Ole Thomsen, holdt i Bibliotekshaven på Det Kongelige Bibliotek, Aarhus, marts 2024)

Den 'besindige rebel' Ludvig Holberg (1684-1754) har noget at sige os.

Som vi ved, digtede Holberg komedier, godt og vel tredive blev det til; og en håndfuld af disse komedier, disse dramaer om besatte personer, tilhører verdenslitteraturens elite. Og komedierne trækker stadig folk i teatret, herligt nok.

Ud over komedierne skrev Holberg historie, biografier, en i utrolig grad åbenhjertig selvbiografi, et mylder af knirkende kloge essays, verssatirer, latinske epigrammer (korte tankedigte) og meget andet, i alt blev det til cirka 14.000 sider. Hen gennem alle disse genrer er Holberg filosof, teolog og psykolog, kritiker og humorist; og han fastholder et bestemt menneskesyn, som det har været min opgave at kortlægge.

Lunet forlader ham aldrig, heller ikke når han vrisser.

Selvbiografien – også kaldet Levnedsbrevene – nyoversatte jeg i 2018. Som den europæisk tænkende oplysningsmand han var, skrev Holberg selvbiografien på latin, fordi det danske sprog (som han, vel at mærke, hengivent dyrkede, og hvis største replikkunstner han blev) havde så begrænset en udbredelse, hvad han konstaterer med bid i disse ord:

Det danske sprogs grænser er så snævre, at man til tider ikke engang kan finde det i Danmark selv.

Blandt andet fordi danskerne ringeagter deres eget sprog (et tema hos Holberg).

Holbergs helbred var skrøbeligt; bl.a. led han af vinterdepressioner. Men det lystige – komikken, satiren – var en forløsende makker for ham, en styrkende krigskammerat. Hør blot (fra selvbiografien):

Men det er netop mine fysiske og psykiske sygdomme, der har drevet mig til denne passion for det lystige og fået mig til at bruge den som lægemiddel; **og jeg fraråder bestemt ikke andre at indtage samme medicin.**

Humorterapi.

Ud fra sine nærgående selvanalyser i værk efter værk – ikke kun selvbiografien, men også essaysamlingerne *Moralske Tanker og Epistler*, som også i vidt omfang er jeg-bøger – er Holberg nået frem til, at Mennesket er skruet galt sammen og aldrig, hvor stærkt det end prøver at handle rationelt og målrettet, kan blive *helt* gennemskueligt for sig selv. Dannelse og modning må livslangt forsøges, men *gør dig klart, o Menneske, at modningen aldrig når længere end til huden, den "udvortes Hud" (epistel 424); for under huden raser affekterne.* Således Holberg, som igen og igen beskriver, hvordan fornuften – som han jo bekender sig til – dog kommer til kort.

Dette forhold, dette misforhold, fremstiller han, humorist og absurdist som han er, med forkærlighed i paradokser. Det, der allermest indfangede Holbergs gemyt og udtrykte hans filosofi og psykologi, var just paradokser, dvs. indsigtfulde absurditeter, stikveje til menneskesindet. For eksempel dette:

Chineserne kunde affinde sig med alle mulige Haardheder under den Tartariske Regiering; men da der blev tale om at lade deres Haar klippe, lode de sig massacrere, **saasom de heller vilde miste Hovedet end Haarene.**

Mennesker forveksler stort med småt, og småt med stort. Den er gal med proportionssansen.

Ingen formår at holde sig på midelvejen ("det store Medium"); denne erfaring sammenfatter Holberg i disse to verslinjer:

Det store Medium man Ingen holde ser,
thi i hvert Menneske en sælsom Chaos er.

For så vidt var Holberg pessimist; ja, men *munter* pessimist.

Holberg var en stærk stemme i 1700-tallets europæiske oplysningsfilosofi. Hør blot: I oktober 1728 blev næsten hele den middelalderlige kerne af København lagt i aske ved den alvorligste brandkatastrofe, der nogen sinde har ramt byen. Stort set alle fortolkede branden ”fromt”, altså som Guds straf over menneskenes synder. Sådan lød det fra prædikestolene. Holberg indvender: Mon Gud virkelig ville brænde kirker, hospitaler og skoler af og samtidig lade en stribe bordeller ude ved Volden stå uskadte (sådan som det skete)? Den fromhed, som udbasuneres, er i virkeligheden en hån mod tanken om en retfærdig Gud – og altså dybt ufrom, ja, blasfemisk. Gud har hverken lod eller del i den brand, ifølge Holbergs sylespidse teologi.

Holberg bekæmpede censur med både lidenskab og stringens, og desuden alle former for religiøs selvundertrykkelse og fanatisme. Han kæmpede mod kærlighedsløse tvangsægteskaber. Han kritiserede samfundets udelukkelse af kvinder, dvs. halvdelen af menneskeheden, som han siger; og på dette felt, feminismens, stod denne norske dansker nærmest ene blandt Europas oplysningsfilosoffer. Hyld ham! Han skriver:

Verden taber intet ved at lade dém give Raad og dømme, som har bedst Forstand, og at lade dém administrere, som haver mest Indsigt og Agtsomhed, **den maa hedde Peder eller Maria, den maa være sort eller hvid.**

Sammenfattende: mod censur, mod fanatisme, mod tvangsægteskaber, mod undertrykkelse af kvinder.

Tilhænger af enevælden var han, og baron blev han; men husk, kære tilhørere, denne besindige rebels engagement i frisind og ligeværd. Vi skylder ham stor tak.